

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

А. БАЙТҰРСЫНОВ АТЫНДАҒЫ
ҚОСТАНАЙ Өңірлік университеті

АЛТЫНСАРИН ОҚУЛАРЫ

«ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ
БЕРУДІҢ ҮЗДІКСІЗДІГІ –
ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГТАРДЫҢ
ТАБЫСТЫЛЫҒЫНЫҢ КЕПІЛІ»

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ
КОНФЕРЕНЦИЯСЫ

МАТЕРИАЛДАРЫ

I КІТАП

АЛТЫНСАРИНСКИЕ ЧТЕНИЯ

МАТЕРИАЛЫ

МЕЖДУНАРОДНОЙ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ

«НЕПРЕРЫВНОСТЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО
ОБРАЗОВАНИЯ – ЗАЛОГ УСПЕШНОСТИ
СОВРЕМЕННЫХ ПЕДАГОГОВ»

I КНИГА

Қостанай, 2022

Конечно так же и в этом есть большая заслуга Ыбрая Алтынсарина в том, что он в период своей жизни сделал очень много для своего народа.

По его инициативе при самом непосредственном его участии были созданы в Казахстане народные светские школы. Заслугой Ыбрая Алтынсарина является так же организация в Казахстане первой женской ремесленной школы для девочек казашек.

Через Алтынсарина, как и через Абая и Чокана Валиханова казахский народ связал свою судьбу, культурой великого русского народа.

Деятельность Ыбрая Алтынсарина представляет огромный институт с точки зрения развития общественной мысли и его место в истории народного образования и казахской литературы. XXI век становится веком конкуренции идей и информационных технологий. Поэтому если в обществе достаточно образованных людей, то любые ноу-хау достижимы для всех. Способность генерировать новые идеи - вот что будет определять место той или иной страны в условиях глобализации. Поэтому подрастающее поколение казахстанцев должно иметь конкурентоспособное образование. Казахстан успешно стартовал в продвижении реформ, и мы должны закрепить наши сегодняшние достижения в будущем.

Таким образом, современному педагогу новой формации нужно быть специалистом высшего уровня по своему предмету, имеющим глубокие знания не только в рамках учебной программы. Но и за ее пределами, чтобы быть готовым к любому вопросу учащихся.

Список литературы:

1. Алтынсарин И. «Избранные произведения». Алма-Ата 1972 г.
2. Журавлев И. Педагогика в системе наук о человеке. - М., 1990.
3. Жарикбаев К. Калиев С. Антология педагогической мысли Казахстана. - Алматы, 1995.
4. Измаилов В. Народная педагогика: педагогические воззрения народов Средней Азии и Казахстана - М., 1991.
5. К.Джумагулов. Ибрай Алтынсарин. – Ташкент. 1975.
6. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений. – М.: Азбуковник, 1999.
7. С.Сыздыков. Педагогические идеи и просветительская деятельность И.Алтынсарин. – Алма-Ата.1949
8. Ситдыков А.С. Педагогические идеи и просветительская деятельность И.Алтынсарина. - Алма-Ата: Мектеп, 1968. – 148 с.
9. С.Сыздыков. Педагогические идеи и просветительская деятельность и.Алтынсарина. – Алма-Ата.1949
10. «Ыбрай Алтынсарин – великий просветитель». Диск областной библиотеки им. Л.Толстого. 2013г

УДК 37.013

ҰЛЫ ҰСТАЗ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНМЕН ҮНДЕСТІГІ

Абишев Алмас Эрланович,

техника ғылымдарының магистрі
информатика пәні мұғалімі

Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Қостанай ауданы білім бөлімінің

Н.Наушабаев атындағы мектеп – гимназиясы» КММ

Абишева Бопежан Даулетовна,

тарих пәні мұғалімі

Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Қостанай ауданы білім бөлімінің

Тобыл қ. №2 жалпы білім беретін мектебі» КММ
Тобыл қ., Қостанай ауданы, Қазақстан

Аннотация

Өзектілігі және мақсаты . Ұлы ұстаз – Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық идеялары қазіргі заманда да өзінің өзектілігін жоғалтпағаны айқын көрінеді. Ыбырай Алтынсариннің өмірі мен шығармашылық жолы, өмірбаянының жеке беттері, философиялық және педагогикалық көзқарастарының жеке аспектілері ерекше қызығушылық тудыруы және қазіргі заманғы тұлғаның рухани-адамгершілік дамуы туралы баяндалады.

Түйінді сөздер: педагогика, адамгершілік, ағартушылық, идеялар, қамқорлық.

Аннотация

Актуальность и цель. Видно, что педагогические идеи великого учителя – Ибрая Алтынсарина не утратили своей актуальности и в современном мире. Особый интерес представляют жизнь и творческий путь Ибрая Алтынсарина, отдельные страницы его биографии, отдельные аспекты философских и педагогических воззрений и рассказывается о духовно-нравственном развитии современной личности.

Ключевые слова: педагогика, нравственность, просвещение, идеи, забота.

Abstract

Relevance and goal. It can be seen that the pedagogical ideas of the great teacher – Ibray Altynsarin have not lost their relevance in the modern world. Of particular interest are the life and creative path of Ibray Altynsarin, individual pages of his biography, certain aspects of philosophical and pedagogical views and tells about the spiritual and moral development of a modern personality.

Keywords: pedagogy, morality, enlightenment, ideas, care.

Қазақстанның көптеген көрнекті қайраткерлері ұлы ұстаздың өмір жолын баяндаған. Ыбырай Алтынсарин туралы көптеген зерттеулер жазылды, оның әдеби, әлеуметтік, педагогикалық, этикалық және этнографиялық көзқарастарына арналған бірқатар монографиялық еңбектер, ғылыми мақалалар жарық көрді. Ұлы ұстаз туралы жазғандар: Т.Тәжібаев, М.Әуезов, А.Ситдықов, Б.Сүлейменов, А.Дербісалин, К.Бейсембиев, А.Эфиров, А.Оразбеков және т.б.

Ұлы Октябрь социалистік революциясына дейін көпшілік қауым ұлы ұстаздың әдеби мұрасымен таныс емес еді. Ұлы ұстаздың әдеби мұрасы КСРО жылдарында ғана халықтың игілігіне айналды. Оның өлеңдері, әңгімелері, таңдаулы туындылары мен шығармалар жинақтары жарық көре бастады. Ы.Алтынсарин - XIX ғасырдағы қазақтардың мәдени өміріндегі жарқын құбылыс, ол туралы бүгін, екіншіше орай, аз еске алады. Ақындық дарынға, кемел ақылға және риясыз жанға ие болған тұлға ретінде, Қазақстанның педагогикалық ойы тарихында мәңгі қалады. Бұл адамның өмірі, оның жанқиярлық іс-әрекеті өзінің жоғары ойларымен әлі де бірнеше ұрпақты жарықтандырады. Ол өзін мұғалім, этнограф ғалым, ақын, жазушы, қоғам қайраткері және ағартушы ретінде көрсеткен жан-жақты тұлға болды.

Ы. Алтынсариннің педагогикалық мұрасына үндеу бүгінгі күні ерекше өзекті деп айтуға болады. Қазіргі уақытта білімнің тарихи негізіне жүгіну қажет, өйткені тарихи педагогикалық мұраны түсінусіз жас ұрпақты адам мұраттарымен таныстыру мүмкін емес. Ыбырай Алтынсариннің өмірі мен шығармашылық жолы, өмірбаянының жеке беттері, философиялық және педагогикалық көзқарастарының жеке аспектілері ерекше қызығушылық тудырады және қазіргі заманғы тұлғаның рухани-адамгершілік дамуына ықпал етеді. Ыбырай Алтынсариннің тағдыры – одан кейінгі ұрпақтардың барлығына өнегелі үлгі. Бұл өз халқына қызмет етудің үлгісі. Оның педагогикалық идеяларын еліміздің үздік мұғалімдері қолданады, өлеңдері мен прозасын халық жақсы көреді.

Ы. Алтынсарин жан-жақты білімді мерген адам болған. Ыбырай Алтынсарин этнограф-ғалым, ақын ретінде де кеңінен танымал болған. Ол Орынбордағы орыс географиялық қоғамының толық мүшесі болды. Осы қоғамның тапсырмасы бойынша ол қазақ этнографиясы бойынша баяндамалар мен мақалалар дайындап, жариялады. Ол қазақ халқының прогресс пен білімге деген ұмтылысының қаншалықты маңызды екенін түсінді [1, 5-40 б].

60-жылдары Алтынсариннің педагогикалық көзқарастары түбегейлі қалыптасты. Сол хатта ол өзінің тәлімгері, аға жолдасы және досы Н.И.Ильминскийден ішінара алған оқыту әдістемесіне қатысты көзқарастарын айтады: «... Мен сізден сабақ алдым; мен оларға алдымен заттардың аттарын, тек зат есімге қатысты сөздерді беремін; содан кейін заттардың сапалық атаулары - сын есімнің атауы; содан кейін заттардың атауларын олардың қасиеттерімен, содан кейін етістіктермен, содан кейін сөздердің септеулері мен санымен байланыстырамын...».

1879 жылы Алтынсарин Торғай облысы мектептерінің инспекторы болып тағайындалды. Ағарту саласында неғұрлым кең құқықтар мен мүмкіндіктерге ие бола отырып, ол ауылдарға барады, қазақтарға зайырлы білімнің маңызы мен мақсаттарын, пайдасын түсіндіреді. Іле, Ырғыз, Торғай, Николаев (Қостанай) уездерінде, сондай-ақ Орынбор өлкесінің елді мекендерінде оқу орындарының жұмысын ұйымдастыру оңай болған жоқ. Сонымен қатар, білім беру мекемелері желісінің дамуына губернатордың еркіне тәуелділік кедергі келтірді. Алтынсариннің табанды мінез-құлқы мен туған өлкеге деген өшпес махаббаты көптеген кедергілерді еңсеруге көмектесті. Хатында ол былай деп жазды: «... Менің үнемі ұмтылысым пайдалы адам болуды көздейді, оған қол жеткіземін деген ой – жұбаныш сезімін тудырады...» [2, 141б].

Ы. Алтынсарин тек аскетик-педагог қана емес, талантты ұйымдастырушы болған. Ол оқу орындарын құру, оқытушылар құрамын таңдау, балалар мен мұғалімдердің тұрмыстық ұсақ-түйектеріне қамқорлық жасау, қаржылық есептілік, оқу орындарының материалдық базасын жинақтау бойынша зор жұмыс жасайды. Орынбор қырғыздарының облыстық басқармасына жасаған баяндамасында ол былай деп жазады: «... Қырғыз мектебін ұстауға арналған шығындарды жабу үшін,....900 руб.күміс, ол қырғыз мектебінің мазмұны бойынша шнур кітабына кіруге жазылған. Осыған қоса

берілген ведомость бойынша Мен дайындаған заттар мектеп қараушысына тапсырылды...». Шенеунік есебінің құрғақ жолдарының артында қаншама ауыр жұмыс жасалған көрініп тұр.

Алтынсарин өзінің ағартушылық-педагогикалық қызметінде тұлғаның адамгершілік негіздерін тәрбиелеуге көп көңіл бөледі. Ол исламнан бас тартпайды, исламды оқытуға қарсы емес, бірақ дін ғылым мен техникамен келісіліп, жастардың адамгершілік тәрбиесіне ықпал етуі керек дейді. «...Мен олардың (оқушылардың) адамгершілік қасиетіне әсер ету үшін барлық күш-жігерімді саламын, сондықтан олар кейін парақор болмауы тиіс. Маған күлу беріңдер, мен кейде сабақтан бос уақытта ресми түрде молдамын және рухани тарихтан білетінімді, басқа да пайдалы, түсінікті әңгімелер қосатынымды айтамын...».

Ы.Алтынсариннің жанқиярлық қызметін ұстанған замандастары оның көзі тірісінде-ақ қазақтың білім беру ісіне қосқан үлесін бағалай білді. Педагогикалық іс-әрекеттерден басқа, олар оның жан-жақты әдеби шығармашылығын атап өтті: ана тілінде хрестоматия құрастыру, халық поэзиясының алғашқы жинақтарын және бастапқы оқуға арналған алғашқы кітап туындыларын құрастыру.

Қамқорлық пен көптеген сапарларда өмір ұшып жатты. 1889 жылы Алтынсарин әлі елу жаста еді, бірақ денсаулығы нашарлады. Жүйкеге артық күш түсіру мен сапарлардағы өмірінің қиындықтары әсер етті. Жанқиярлық қызмет арқасында, зор іс атқарған ұлы ұстаз есімі, мәңгілік кең байтақ дала төсінде қастерлене шырқалатын болады. Бірақ мұғалімнің ойы болашаққа бағытталған. Мұнымен тоқтап қалу оның тағдыры емес. Бастаулар, идеялар, жоспарлар тыныштық бермейді... [3, 266].

Ы.Алтынсариннің идеялары бүгінде де жақсы таныс. Олардың кейбіреулері мектептердің егемен Қазақстанның жаңа шындығы жағдайында дамып келе жатқан біздің күндерімізде ерекше өзекті. Осыдан бір жарым ғасыр бұрын ол мектептегі білім беру жүйесінде жаратылыстану ғылымына, орыс және қазақ тілін оқытуға басты орын берген болатын. Дәл осы мәселе біздің елімізде өмір сүру нормасы ретінде екі тілділікті бекіту туралы айтқан кезде өзекті болып табылады.

Данышпан Алтынсарин - «үш киттің» бірі (Шоқан және Абаймен бірге), оның иығында қазақтардың дала ортақтығы сақталып, әрі қарай да сақталатын болады. Мұсылман обсурантизмі, феодалдық надандық және отарлық езгі әлемінде ол ортағасырлық қараңғылықтан жарыққа шыға алатын өз халқының ақыл-ойы мен энергиясын көре алды! Данышпан ұстаз бүкіл саналы өмірін, сарқылмас күш - қуатын, өткір ақыл-ойы мен өз халқына деген әкелік сүйіспеншілігін – халық ағарту ісіне арнады! [4, 112б].

Ыбырай Алтынсарин мәңгілік есте қалуының бастауы осында емес пе? Қазақ балалары үшін ана тілінде аса бай әңгімелер мен өлеңдер жазып, Алтынсарин қазақ әдебиеті тарихында жазушы-суретші ретінде Абаймен бірге лайықты орын алды. Оның шын жүректен, шынайы жазылған шығармалары, балалар жүрегі мен балалар мүдделеріне жақын және әлі күнге дейін ескірген емес. Алтынсариннің тарихтағы, этнографиядағы және өлкетанудағы маңызы зор.

Алтынсарин талантты педагог, жазушы және қоғам қайраткері, Халық мектебі үшін, халықты ағарту үшін күрескер ретінде өзінің қажымас, қайратты қызметін көрсетті.

Қазақ ақыны мен Ыбырайтанушы С.Оспанов өзінің 2014 жылы жарық көрген «Ұлы ұстаз ұлағаты» атты шығармасында қазақ халқының қоғамдық және мәдени өміріндегі Алтынсариннің рөлі туралы жазған. Ыбырай, әлі де болса толық зерттелмеген, ұлы ұстаз туралы көп нәрсе жазылмағанын атап өтті.

Ыбырай Алтынсарин - өз халқының талантты ұлы, ұлт мақтанышы. Ол қазақ халқының мәдениетін дамытуға үлкен үлес қосты, оның еңбектері мен барлық шығармашылығы тарихымыздың алтын қорына еніп, кейінгі ұрпаққа сарқылмас бай мұра қалдырды. Ол қазақ халқының жадында осындай ұлы тұлға болып қалады. Мен оның шығармалары, аудармалары әр оқырманға қолжетімді болғанын, сирек мұрағаттық материалдар жарияланғанын, ал жас ұрпақ талантты ақын мен аудармашының жұмысын ризашылықпен зерттегенін қалаймын. Алтынсариннің Қазақстандағы халыққа білім беру тарихындағы маңызы өте зор. Алтынсариннің қызметі біз үшін қоғамдық ойдың дамуы және оның халыққа білім беру мен Қазақ әдебиеті тарихындағы орны тұрғысынан үлкен қызығушылық тудырады. Біз Алтынсаринге оның алғашқы Халық мұғалімі, Қазақстандағы халық мектептерінің алғашқы ұйымдастырушысы және қазақ халқының ортасынан шыққан алғашқы теоретик-педагог ретіндегі қызметі үшін тағзым көрсетеміз. [5, 96б].

Қазақ халқының мәдениетінің тарихынан көрнекті орын алатын қайраткерлердің бірі, халқымыздың мақтанышы, демократиялық бағыттағы ағартушысы, тұңғыш педагогі, ақын – жазушысы Ыбырай Алтынсарин орыс халқының кең арналы білім бұлағынан сусындады, өзінің алған білімін туған халқына тарту еттіп, қазақ елі үшін оқу – ағарту саласында игі еңбек сіңірді. Ол ағартушылық алғашқы қадамында – ақ қазақ халқының келешегі ұлы халқының өмірімен, оның мәдениетімен тығыз байланысты екенін ашып айтты.

Ыбырай Алтынсарин орыс халық мәдениетінің демократияшыл идеяларын, әсіресе, Ушинскийдің педагогикалық мектебінің жаңалықтарын творчестволық жолмен қабылдай отырып, қазақ даласына білім таратушы, мектеп ашушы, жастарды тәрбиелеуші мұғалім болды. Ол өз ісінде ерқашан адамгершілік туын көтеріп, көптеген бағалы мұралар қалдырды. Солардың ішінде оның тамаша өлеңдері мен әңгімелері де бар. Бірақ ол – ең алдымен ағартушы педагог. Ал ақындығы мен

жазушылығы оның негізгі мақсатына – сол ағартушы балалар тәрбиесіне арнап, оқу құралдары мен оқулықтар үшін жазған.

Жас ұрпақ-біздің еліміздің болашағы. Бүгінгі заманның күн санап тез өзгеруі білім беруге деген талапты күшейте түсуде. Жаңа идеялар, білім беруге жаңаша көзқарасты, кәсіби біліктілік біздің бұрынғыдан да жаңа жоғары сатыға көтерілгендігіміздің белгісі. Міне мұның бәріне қол жеткізуде әр ұстаздың шығармашылығы, жұмыс істеуі ерекше болуы керек.

Бүгінде білім беру жүйесінде елеулі өзгерістер болып жатыр. Бұл өзгерістердің тереңдігі соншалық, білім берудің мақсаттарына, құндылықтарына, әдістеріне және құралдарына қатысты және педагогтардың кәсіби санасын қайта құрумен байланысты, оның көп бөлігі басқа білім беру жүйесінде қалыптасқан педагогикалық ұстанымдар болып табылады. Бүгінгі күні білімді дайын қалпында қабылдамай, оны өздігімен құрастырудың тұлғаны дамытатындығы, құрастырылған білімнің есте ұзақ мерзімде сақталатындығы дәлелденіп отыр. Білім игеру процесінің еңбасты мәселесі мен мақсаты үйренушілердің белсенді әрекеттерін ұйымдастыру. Белсенді әрекеттер арқылы шәкірттер білімді өздігімен меңгереді, үйренеді. Ұстаз – шебер. Ол сенім атмосферасын қалыптастырып, мейірім шапағатын сыйлайды. Ұстаз оқушылардың қызығушылығын арттырып, олармен бірге ізденеді, жұмыс жасайды. Ұстаз – білімге шығаратын жолды нұсқаушы, осы жолмен өзі де жүріп келеді.

Қазіргі заманға сай мұғалім ұлттық мәдениет пен дәстүрді оқушының бойына сіңіре білетін, оқушыны өз бетінше білім алу дағдысына үйрететін, шығармашылық іс жүргізе алатын, оқушыларды адамгершілікке баулитын, болашақта әлемдік өркениетті мемлекетіміздің қожасы болатын жас ұрпаққа сапалы білім бере алатын тұлға болуы керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. Алтынсарин Ы. Кел, балалар, оқылық: Өлең, әңгімелер мен мақал, жұмбақтар. - Алматы: Атамұра, 2006. - 168 б.
2. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы: Оқулық. - Алматы: Санат, 1997. - 859-б.
3. Мәдібай Қ. Үміт еткен көзімнің нұры балам.. // Қазақ әдебиеті. - 2009. - 31 шілде. - № 3 (3144).- 6-б.
4. Қазақ Совет энциклопедиясы. - 11-т. / Бас ред. М.Қ.Қаратаев. - Алматы: Қазақ Совет энцикл. Бас ред., - 92-б.
5. Сәтбекова А. Қазақ мектебінің тағдырын ұлт тағдырынан бөле-жара қарауға болмайды // Аңыз адам: Жұлдыздар отбасы. - 2013. - № 17 (77). - 36, 37-б.

ӘОЖ.82.0(574)

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҰРАЛАРЫН ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ БІЛІМ САЛАСЫНДА ҚОЛДАНУДЫҢ РӨЛІ

Айдналиева Назгүл Аманжоловна,
педагогика ғылымдарының кандидаты
мектепке дейінгі және бастауышта білім беру
кафедрасының қауымдастырылған профессоры
Камбарова Н., Кахарова М., Аманбаева М.,
педагогика және бастауышта білім беру және
оқыту білім беру бағдарламасының 2 курс студенттері
А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті
Қостанай қ., Қазақстан

Аннотация

Өзектілігі және мақсаты. Бұл мақалада Ыбырай Алтынсариннің ағарту-педагогикалық мұраларын қазіргі кездегі білім саласында қолданылуы және ұлы ағартушының адамгершілікке тәрбиелеу идеясын көтеруі және оны шешудің жолдары қарастырылады.

Түйін сөздер: Ыбырай Алтынсарин, ағартушы, педагогикалық идеялар.

Аннотация

Актуальность и цель. В данной статье рассматривается использование просветительского наследия Ибрая Алтынсарина в современном образовании, пути продвижения и обращения к идее нравственного воспитания.

Ключевые слова: Ыбырай Алтынсарин, просветитель, педагогические идеи.

Abstract

Relevance and goal. This article discusses the application of the educational and pedagogical heritage of IbraiAltynsarin in modern education and ways to promote and address the idea of Y. Altynsarin's moral education.